

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин

О. Б. Березовська-Чміль

Політичне лідерство та політичні еліти

Методичні рекомендації

Івано-Франківськ
2024

ББК: 66.0 (4Укр)

УДК: 321

Б – 77

Політичне лідерство та політичні еліти: методичні рекомендації до вивчення курсу. Березовська-Чміль О.Б. (укл.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 53 с.

Укладач:

Березовська-Чміль О. Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів Факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензенти:

Кобець Ю.В., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мадрига Т.Б., кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних інститутів та процесів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Методичні рекомендації до вивчення курсу «Політичне лідерство та політичні еліти» містять вступ, тематику лекцій, плани семінарських занять, індивідуальні завдання, програмові вимоги, тестові завдання, рекомендовану літературу, термінологічний словник.

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету історії, політології і міжнародних відносин (Протокол № 4 від 28 листопада 2024 року)

© Березовська-Чміль О.Б., 2024.

© ПНУ імені В. Стефаника, 2024

Зміст

Вступ.....	4
Структура навчальної дисципліни.....	7
Тематичний план лекцій.....	13
Плани семінарських занять.....	21
Завдання для самостійної роботи.....	36
Індивідуальні завдання.....	37
Питання для підсумкового контролю знань.....	38
Завдання на колоквиум.....	40
Зразки тестових завдань.....	41
Рекомендована література.....	43
Словник.....	47

Вступ

На сучасному етапі в Україні докорінно змінюється політична свідомість мас, виникає потреба у формуванні нової генерації політиків, нових методів, засобів та механізмів політичної боротьби та конкуренції. невід'ємною складовою якісного засвоєння політологічних знань й найважливіших засад політичної дійсності є навчальна дисципліна «Політичне лідерство та політичні еліти». Дана дисципліна викликає велике зацікавлення як система наукових знань про сутність і типологію політичних еліт та лідерства, закономірності формування та циркуляції еліт, витоки утворення лідерства, типів, стилів і функцій політичного лідерства та їх втілення в політичній практиці.

Метою навчальної дисципліни є засвоєння студентами основних понять, концепцій та категорій курсу, закономірностей процесів еліто- та лідеротворення, формування у студентів науково-коректного уявлення про феномени політичного лідерства та еліт.

Основні завдання дисципліни: з'ясувати роль і місце політичних еліт та політичного лідерства в політичній системі, дослідити особливості їх функціонування в сучасному політичному просторі; ознайомити з першоджерелами світової та української політичної думки щодо вивчення політичної еліти та лідерства; проаналізувати формування та розвиток основних елітарних теорій; виокремити основні тенденції розвитку політичної еліти та політичного лідерства України на різних етапах.

В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач освіти повинен:

знати:

- основні положення політологічних концепцій еліт та лідерства,
- специфіку формування політичної еліти та соціально-політичну природу лідерства,
- особливості становлення української політичної еліти,
- місце еліти в сучасних системах політичної влади;

- сутність, типологію та функції політичного лідерства

вміти:

- оперувати понятійно-категоріальним апаратом навчальної дисципліни;
- правильно будувати політичну поведінку заради досягнення статусу лідера;
- аналізувати процеси формування еліт, їх взаємодії з громадянським суспільством;
- застосовувати знання з теорії лідерства в політичній практиці;
- робити самостійну оцінку ефективності діяльності політичних лідерів та еліт.

Інтегральна компетентність

ІК01. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки.

Загальні компетентності

ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК04. Здатність бути критичним і самокритичним

ЗК06. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК06. Вміння виявляти, ставити та розв'язувати проблеми.

ЗК07. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Спеціальні (фахові, предметні) компетенції

СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки.

СК03. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.

СК05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СК06. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні

СК07. Здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності, в тому числі з урахуванням потреб забезпечення сфер національної безпеки держави.

СК08. Здатність презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень для фахівців та нефахівців.

Результати навчання

РН01 Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності

РН03 Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності

РН04 Мати навички професійної комунікації

РН05 Вміти використовувати інформаційні та комунікаційні технології у професійній діяльності.

РН06 Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності

РН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

РН12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу

та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

РН13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

РН16. Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань.

Організація навчання

Обсяг навчальної дисципліни			
Вид заняття		Загальна кількість годин	
лекції		12 год./ 4 год.	
семінарські заняття / практичні / лабораторні		18 год. / 6 год.	
самостійна робота		60 год. / 80 год.	
Ознаки навчальної дисципліни			
Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
1	Політологія	2	нормативний
Структура навчальної дисципліни			
Тема		кількість год.	
		лекції	сам. роб.
Тема 1. Концептуальні основи дослідження еліти		2	6
Тема 2. Історичні особливості формування європейських та українських традиційних еліт		2	6
Тема 3. Структура, типологія та механізм формування політичної еліти		2	6
Тема 4. Політична еліта в перехідних політичних системах. Політична еліта в Україні		2	6
Тема 5. Концептуальні основи дослідження політичного лідерства		2	6
Тема 6. Поняття, функції, типи та стилі політичного лідерства		2	6
Тема 7. Психологічні аспекти дослідження політичного лідерства. Імідж лідера		2	8
Тема 8. Вожді і лідери. Культ особи політичного		2	8

лідера			
Тема 9. Особливості формування політичного лідерства в Україні		2	8
	ЗАГ:	12	18
			60

Система оцінювання навчальної дисципліни

<p>Загальна система оцінювання курсу</p>	<p>Структура розподілу балів:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) робота на лекціях та семінарських заняттях – 55 балів 2) індивідуальне завдання – 20 балів; 3) контрольна робота – 20 балів; 4) самостійна робота – 5 балів. <p>Загальна кількість – 100 балів, форма підсумкового контролю - залік.</p> <table border="1" data-bbox="687 902 1481 1727"> <thead> <tr> <th>Оцінка в балах</th> <th>Оцінка в національній шкалі</th> <th>Оцінка за шкалою ECTS</th> <th>Оцінка за залік</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>90-100</td> <td>відмінно</td> <td>A</td> <td rowspan="5">зараховано</td> </tr> <tr> <td>80-89</td> <td rowspan="2">добре</td> <td>B</td> </tr> <tr> <td>70-79</td> <td>C</td> </tr> <tr> <td>60-69</td> <td rowspan="2">задовільно</td> <td>D</td> </tr> <tr> <td>50-59</td> <td>E</td> </tr> <tr> <td>26-49</td> <td>незадовільно (з можливістю повторного складання)</td> <td>FX</td> <td rowspan="2">незараховано</td> </tr> <tr> <td>1-25</td> <td>незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)</td> <td>F</td> </tr> </tbody> </table>	Оцінка в балах	Оцінка в національній шкалі	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за залік	90-100	відмінно	A	зараховано	80-89	добре	B	70-79	C	60-69	задовільно	D	50-59	E	26-49	незадовільно (з можливістю повторного складання)	FX	незараховано	1-25	незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)	F
Оцінка в балах	Оцінка в національній шкалі	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за залік																							
90-100	відмінно	A	зараховано																							
80-89	добре	B																								
70-79		C																								
60-69	задовільно	D																								
50-59		E																								
26-49	незадовільно (з можливістю повторного складання)	FX	незараховано																							
1-25	незадовільно (з обов'язковим повторним курсом)	F																								
<p>Вимоги до письмової роботи</p>	<p>Письмове опитування здійснюється у формі письмової контрольної роботи (або тестування), що максимально оцінюється у 20 балів.</p> <p>Виконання письмової роботи передбачає:</p>																									

	<p>1) повторення здобувачами лекційного матеріалу та отриманих знань під час підготовки та проведення семінарських занять, самостійного опрацювання рекомендованої літератури;</p> <p>2) при написанні роботи - виявлення розуміння сутності понять і термінів (10 балів), вміння аналізувати, структурувати основні принципи та методи дослідження (10 балів);</p>
Семінарські заняття	<p>Оцінювання знань студентів на семінарських заняттях проводиться за п'ятибальною шкалою. Пропонуються наступні форми роботи на семінарських заняттях: виступ, презентація, опонування, доповнення, участь у дискусії. При цьому враховуватимуться лише логічно обґрунтовані виступи, альтернативні тези, змістовні доповнення, що дійсно сприятимуть розгляду проблемних питань. Усна відповідь може бути доповнена наочними посібниками, зокрема, візуалізованою презентацією (обсягом 10-15 слайдів), зміст та використання якої оцінюється окремо.</p> <p>Критеріями оцінки при усних відповідях можуть бути: повнота розкриття питання; логіка викладення; впевненість та переконливість, культура мови; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань тощо); аналітичність міркування, вміння робити</p>

порівняння, висновки.

Виступи на семінарських заняттях оцінюються за такими критеріями:

– «відмінно» – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок;

– «добре» – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;

– «задовільно» – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але непереконливо відповідає, плутає поняття, додаткові питання викликають невпевненість або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності у

	<p>знаннях, не вміє оцінювати факти та явища, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю;</p> <p>– «незадовільно» – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані.</p>
<p>Умови допуску до підсумкового контролю</p>	<p>За умови відпрацювання пропущених занять та належного виконання завдань студент (-ка) допускається до екзамену (підсумкова оцінка є результатом сумування балів за всі виконані завдання та форми контролю). Усі види завдань студенти повинні виконати до моменту виставлення підсумкової оцінки (як правило підсумковий бал виставляється на останньому семінарському занятті в кінці семестру). Мінімальна кількість балів для складання заліку – 50, максимальна – 100.</p>
<p>Політика навчальної дисципліни</p>	
<p>Політика навчального курсу передбачає перездачу усіх невиконаних завдань у випадку пропущених занять без поважних причин. За умови відсутності студента (-ки) на заняттях або ж невчасного виконання завдань студенту пропонується у визначений викладачем день і час відпрацювати пропущені заняття. У випадку незадовільного виконання завдань, виявів недобропорядної поведінки, академічної недоброчесності (списування, плагіату тощо), викладач пропонує студентові (-ці) повторно виконати необхідний вид роботи. З поважних причин (наприклад, хвороба, міжнародне стажування) навчання може</p>	

відбуватись дистанційно за умови погодження із керівником курсу.

Тематичний план лекцій

Тема 1. Концептуальні основи дослідження еліти

Природна елітарність людського суспільства. Поняття «еліта». Підходи до тлумачення еліти. Еліта як соціальна меншість. Еліта як духовна якість. Ознаки еліти. Об'єктивні умови існування еліти.

Основні підходи до розуміння політичної еліти: кількісний і якісний. Основа феномену політичної еліти – поняття політичної влади та організації суспільства. Нерівність як першоснова політичної влади, види нерівності. Поняття соціальної пристосованості і формування еластичної еліти.

Ірраціональне обґрунтування еліти (томізм, неотомізм, персоналізм). Біологічний напрям обґрунтування еліти (О.Аммон, Ж. де Ляпуж). Психологічний підхід (Г.Тард, З.Фройд). Економічний (технократичний) підхід (Дж.Бернхем). Функціональний підхід. Інституційний підхід.

Проблема елітарності суспільства в поглядах Геракліта, Сократа, Платона, Арістотеля. Середньовічні уявлення про правлячу меншість (Діонісій Ареопагіт, Тома Аквінський). Концепція політичної влади сильної ініціативної меншості Н.Макіавеллі («Государ»). Проблема аристократії в працях Т.Гоббса, Ш.Монтескє, Г.Гегеля. Ідеї елітарності в поглядах Ф. Ніцше.

Ідеї В.Парето щодо рушійних сил політичної системи. Дериваціні та резидуальні мотиваційні імпульси людської діяльності. Закон про поствійну зміну (циркуляцію) еліт. Горизонтальні циркуляція. Вертикальна циркуляція.

Г.Моска про елітарність суспільства. Основні варіантизміни еліти: збільшення еліти без її оновлення, «увічнення» еліти без її оновлення, чисте оновлення. Поняття правлячого класу. Р.Міхельс «До соціології партійності».

Концепція елітарності Х.Ортеги-і-Гассета («Бунт мас»). «Демократичний елітизм» М.Вебера.

М.Джілас «Новий клас». Н.Пулантцас «Політична влада і суспільні класи». Р.Мілібенд «Держава в капіталістичному суспільстві. Аналіз західної системи влади». Ліволіберальна концепція політичної еліти. Ч.Р.Мілс. «Правляча еліта». Піраміда влади.

Елітистський підхід і теорія менеджменту (Дж.Бернхейм, Д.Белл). Репутаційний підхід (Ж.Мейно) і концепція Р.-Ж.Шварценберга. Плюралістичний підхід і теорії множинності еліт (А.Бентлі, Р.Даль, Р.Арон, П.Шаран).

Тема 2. Історичні особливості формування європейських та українських традиційних еліт

Етапи формування політичної еліти в Античності. Влада найкращих – аристократія. Басилеї, євпатриди у Стародавній Греції, патриції у Стародавньому Римі. Еліта в період грецької рабовласницької демократії. Панівна верхівка Римської республіки.

Політична еліта Середньовічної Європи: від рицарства до дворянства. Старе і нове дворянство.

Формування політичної еліти в ХІХ-ХХ ст. Характеристика джерел влади.

Проблема дослідження історичної спадковості української еліти. Історичні етапи формування політичної еліти в Україні. Особливості зародження політичної еліти в період існування Київської Русі та Галицько-Волинського князівства (князь, «княжі мужі», династії бояр). Піраміда влади Литовської доби: великі князі, пани, бояри-шляхта, бояри-опричники. Структура панівної еліти в Україні середини ХV – ХVІІ ст.: князі-пани (магнати), зем'яни-шляхта, шляхта-голота, панцирні бояри, їх риси. Національна еліта в ХVІІ-ХVІІІ ст. Українське дворянство у ХІХ ст.

Етапи розвитку української політичної еліти в умовах радянської влади. Ліквідація старої політичної еліти, української шляхти як частини

російського дворянства, зародження номенклатуроутворення. Період українізації, формування пролетарської інтелігенції, утворення низової та середньої ланок радянської влади. Особливості верхнього ешелону влади. Утвердження радянської системи номенклатури у 30-60-х роках. Етап ерозії номенклатури у 70-80-х роках. Занепад номенклатури.

Тема 3. Структура, типологія та механізм формування політичної еліти

Поняття «політична еліта», «правляча еліта», «контреліта», «бюрократія». Структура політичної еліти за В. Мілановскі («правляча еліта», «потенційні еліти», «селекторат», «самодільні еліти», «еліти в політиці», «групи вето», «пов'язана група»). Основні детермінанти структури політичної еліти: ієрархічність, розмежування компетенції, рутинний характер рішень.

Підсистеми політичної еліти: внутрішнє коло влади, коло політично-урядової еліти, коло суспільно-господарської еліти, коло груп тиску, коло регіонально-локальних керівників, активісти політичних партій, суспільно-політичних рухів. Способи визначення складу правлячої еліти. Статусний метод. Репутаційний метод. Десізіональний метод.

Функції політичної еліти (політичного цілепокладання/стратегічна, інтегративна, регулятивна, мобілізаційна, вираження і представництво інтересів, комунікативна, прийняття і контроль за реалізацією рішень, маніпулятивна).

Принципи діяльності правлячої еліти у високоорганізованому суспільстві (за М.Вебером). Г.Моска про три тенденції розвитку політичного класу: наслідування, вибори і кооптація. В. Парето і циркуляція еліт. Р.Міхельс про олігархізацію політичної еліти. Рекрутування політичної еліти (політичні партії, бюрократичний апарат, церква і релігійні організації, профспілки, економічні інститути та сфера бізнесу, армія, система освіти).

Основні сучасні системи добору еліт. Антрепренерська система. Система гільдій. Номенклатурна система.

Критерії ефективності діяльності еліти (гласність, недопущення перетворення правлячої еліти на тоталітарну, встановлення плюралізму в суспільстві).

Класичні типології еліт (Н.Макіавеллі, В.Парето). Різноманітність критеріїв типологізації. Правляча і неправляча. Вища, середня, адміністративна. Відкрита і закрита. Традиційна і сучасна. Легітимна і нелегітимна. Фрагментована, нормативно інтегрована та ідеологічно інтегрована. Загальнонаціональна та регіональна.

За характером впливу на маси: спадкова еліта, ціннісна еліта, функціональна еліта. За характером внутрішньоелітних відносин: об'єднана і роз'єднана еліта. За ступенем представництва: елітизм високим ступенем представництва і еліти з низьким ступенем представництва.

Тема 4. Політична еліта в перехідних політичних системах.

Політична еліта в сучасній Україні

Перехідні політичні процеси та процеси заміни правлячого класу. Кризи та трансформація еліт. Склад нових політичних еліт. Можливі різновиди впливу криз на склад політичної еліти. Взаємовідносини еліт і їх поведінка у зміні режимів влади. Еліти у Східній Європі.

Елітизм та демократія: проблеми поєднання в сучасному світі.

Особливості зародження, формування та розвитку сучасної політичної еліти в Україні. Склад сучасної правлячої еліти. Народження та розквіт кланів в Україні, їх технології. Бізнесова та політична еліта – проблеми взаємодії та взаємовідносин. Олігархізація політики.

Регіональні та місцеві політичні еліти, їх роль у процесах трансформації. Проблеми формування місцевої політичної еліти.

Тема 5. Концептуальні основи дослідження політичного лідерства

Поняття «політичного лідерства» (центр групових інтересів, прояв особистісних рис, мистецтво досягнення згоди, дія й поведінка, інструмент досягнення мети або результату, взаємодія, вміння переконувати, здійснення впливу, ставлення до влади, диференціація ролей, ініціація або введення до структури). Феномен лідера як визнання природних відмінностей людей. Принцип лідерства як правило діяльності суспільних груп, що формує тип владних відносин між групами. Інститут лідерства як ієрархічний спосіб організації політичного життя суспільства.

Загальні характеристики політичного лідера: біологічні, психологічні, потяг до влади, джерела керівництва, політична активність, ставлення до власної компетенції.

Домінування та підкорення як основа лідерства. Влада, вплив і механізми впливу лідера на підлеглих. Основні компоненти політичного лідерства (соціальні умови та фактори, індивідуально-психологічні властивості лідера, ресурси або засоби для політичної діяльності). Лідерство та керівництво.

Теоретико-методологічні основи дослідження проблем політичного лідерства. Історичний, інституційний, системний, структурно-функціональний, типологічний методи. Сучасні методи дослідження політичного лідерства (біхевіоральний, метод експертних оцінок, комунікативний метод, метод моделювання. Специфічні методи: порівняльний, феноменологічний, герменевтичний, цивілізаційний, соціологічний. Міждисциплінарний підхід. Специфіка політологічного підходу до проблем лідерства.

Основні джерела теорій політичного лідерства. Релігійні джерела. Концептуально-історичні витoki (Геродот, Фулідід, Плутарх). Філософські витoki (Платон, Арістотель). Соціально-історичні джерела. Н.Макіавеллі про

політичне лідерство. Проблеми верховної влади в поглядах Т.Гоббса. Роль особистості для німецької держави в розумінні Г.Гегеля. Марксистська методологія політичного лідерства. Т.Карлейль про людину-героя. Концепція надлюдини Ф.Ніцше. Концепція політичного лідерства М.Вебера. Ж.Блондель і «Політичне лідерство».

Тема 6. Функції, типи та стилі політичного лідерства

Критерії функціональності політичного лідерства. Універсальні функції (орієнтаційна/стратегічна, діагностична/аналітична, мобілізаційна, інтегративна, інструменталістська, комунікаційна, організаторська). Специфічні функції (вираження інтересів, координаційна, функція легітимності політичного устрою, прагматична). Рольові функції (висунення мети, програми, ідеалу, висунення засобів їх здійснення та координація діяльності груп, «зараження» груп власною мотивацією, функція соціального арбітражу та патронажу, представництво групи у внутрішніх і зовнішніх відносинах, знаходження та ухвалення оптимальних політичних рішень).

Поняття «інституціоналізації». Основні передумови інституціоналізації. Етапи інституціоналізації політичного лідерства. Професіоналізація політичного лідерства. М.Вебер про вимоги до професійного лідера.

Ранні типології лідерства (М.Вебер, Е.Богардус, Ф.Бартлетт, Ф.Редл, Дж.Гетцель, Є. Губа, Р.Хілл, С.Міллз).

Основні політико-психологічні типології лідерів. Типологія К.Ходжкінсона. Типологія образів М.Херманн. Типологія реальних лідерів і менеджерів Р.Такера. Типологія Р.Каттела і Г.Стайса. Типологія за емоціним показником С.Джибба. Типологія лідерів Г. Лассуелла.

Лідери-консерватори, лідери-революціонери, лідери-реакціонери. Формальне і неформальне лідерство. Функціональне і дисфункціональне, конформістське і нонконформістське лідерство.

Поняття стилю політичного лідерства. Поділ лідерів за стилем їх діяльності. Елементи стилю політичного лідера за М.Херманн. Моделі взаємовідносин лідера з групою за К.Левінім, Р.Ліппітом, Р.Уайтом, їх ознаки. Чотири стилі реалізацій лідерських обов'язків за Дж.Фарбером. Типи стилів політичного лідера (Р.Мухаєв).

Риси авторитарного лідерства: одноособова політична влада, монополізм у визначенні стратегії та тактики, в прийнятті політичних рішень та здійсненні всебічного контролю над політичними процесами в суспільстві. Авторитарний лідер і право. Етапи розвитку авторитарних лідерів: тирани, автократи, абсолютні монархи, «авторитарні особи» (Е.Фромм), диктатори. Умови появи авторитарних лідерів. Авторитарне лідерство за Т.Адорно.

Передумови виникнення демократичного типу лідерів (пряма демократія, виборність влади, колегіальність прийняття рішень, звітність посадових осіб). Особистісні якості демократичного лідера. Вимоги до виділення демократичних політичних лідерів на сучасному етапі.

Фактори, що впливають на стиль лідерства (політико-історичні фактори, політична культура, ситуаційний фактор, потенціал організації, характеристики послідовників, економічний фактор і фактор виробничої ситуації, адміністративно-територіальний чинник, фактор складності суспільних завдань).

Тема 7. Психологічні аспекти дослідження особи політичного лідера

Основні напрямки психологічних досліджень: диференційно-психологічний, онтогенетичний, загально-психологічний.

Диференційно-психологічний напрям: визначення типів нервової діяльності, індивідуальних особливостей особи. Темперамент. Дослідження типів темпераменту (І.Кант, К.Юнг, Є.Кречмер, І.Павлов). Типи поведінки, темпераменту і психологічні портрети на основі питань Д.Кейрсі.

Соціоніка як галузь пізнання. Екстраверти та інтроверти, сенсорики та інтуїтики, етики і логіки, раціоналісти та ірраціоналісти. Типи людей в соціоніці, їх характеристика. Поняття квадр. Квадри Альфа, Бета, Гамма, Дельта. Закон змінності квадр. Соціоніка і політичний лідер.

Онтогенетичний напрям дослідження: формування особистості від дитячого до зрілого віку. Внесок З.Фройд, А.Адлер, В.Райх, К.Юнг, Г.Лассуелл).

Загально-психологічний підхід до вивчення феномена політичного лідера.

Тема 8. Вожді і лідери. Культ особи політичного лідера

Поняття вождизму. Вождизм як тип владних відносин, вождизм як владний інститут. Співвідношення понять лідера і вождя. Матриця Ю.Мілованова, її складові елементи: функції лідера (вождя) в певній системі влади, суспільне призначення інституту, місце і роль лідера в системі влади, суб'єктивні уявлення лідера (вождя) і його отчєння про цілі і завдання діяльності. Поняття дитатури. Прояв месіанізму в політичній діяльності політичних лідерів.

Культ особи політичного лідера. Соціальна природа культу особи. Прояви культу особи в політичній практиці. Міф про мудрого лідера.

Тема 9. Особливості формування політичного лідерства в Україні

Вплив радянського минулого на сучасний стан політичного лідерства в Україні. Еволюція політичного лідерства в сучасній Україні. Групи політичних лідерів. Механізм політичного лідерства в сучасній Україні. Перспективи становлення інституту політичного лідера в Україні. Особливості формування іміджу політичного лідера в сучасній Україні.

Плани семінарських занять

Семінар 1. ТРАКТУВАННЯ ФЕНОМЕНУ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ (2 год)

1. Поняття «політична еліта»: походження і становлення.
2. Особливості наукового визначення термінів «еліта» і «політична еліта».
3. Основні теоретичні підходи до розуміння природи і суті еліт:
 - а) ірраціональний елітизм;
 - б) функціональний елітизм;
 - в) психологічний елітизм;
 - г) біологічний елітизм;
 - д) технократичний елітизм.

Основні поняття та терміни: еліта, політична еліта, елітарність, елітизм, аристократія, контреліта, провідна верства, маса, соціальна еліта.

Запитання для самоконтролю:

1. Дайте визначення політичної еліти. Проаналізуйте сутність понять: політична еліта, соціальна еліта, правляча еліта, контреліта.
2. Розкрийте сутність та особливості політичного елітизму.
3. Дайте характеристику вимог суспільства до еліти.
4. Назвіть основні напрями вивчення еліт, в чому сутність відмінності в розумінні цього політичного явища.
5. Теоретичні підходи до обґрунтування природи та сутності еліт.
6. Проаналізуйте фактори і обумовленість виникнення політичної еліти.

Рекомендована література:

Вовканич С. Плюралізм еліт і універсальність елітарності // Схід. – 2006. – №4.

Гелей С., Рутар С. Політологія. Навчальний посібник. – К., 2009.

Головатий М. Ф. Політична психологія. – К. 2001.

Журавський В. Політична еліта сучасної України: теорія і практика трансформації. – К., 1999. – 263с.

Короткий оксфордський політичний словник. – К., 2005. – 789с.

Політологія / за ред. А.Колодій. – К., 2000. – 584с

Семінар 2. ІСТОРИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТРАДИЦІЙНИХ ЕЛІТ (2 год)

1. Формування елітних груп в Стародавній Греції (басилеї, евпатриди, архонти, ареопаг).
2. Політична еліта Стародавнього Риму (патриції, сенатори, клієнти, нобілітет).
3. Особливості формування середньовічної еліти – європейського рицарства.
4. Формування дворянства та його вплив на політичні процеси в Європі.

Основні поняття та терміни: еліта, політична еліта, елітарність, аристократія, монархія (абсолютна, конституційна, теократична), стан і станова система, дворянство, шляхта, каста і кастова система, династія, генеалогія, геральдика.

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть основних представників елітних груп в Стародавній Греції.
2. Визначте характерні риси політичної еліти Стародавнього Риму.
3. Назвіть відмінності середньовічної еліти від дворянської.
4. Охарактеризуйте особливості впливу дворянства на суспільно-політичні процеси в Європі.

Рекомендована література:

Короткий оксфордський політичний словник. – К., 2005. – 789с.

Семінар 3. КЛАСИЧНІ ТА СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

(2 год)

1. Концепція політичної влади сильної ініціативної меншості Н.Макіавеллі («Государ»).
2. Проблема аристократії в працях Т.Гоббса, Ш.Монтескє, Г.Гегеля. Ідеї елітарності в поглядах Ф. Ніцше.
3. Макіавеллістська школа дослідження політичної еліти (Г.Моска, В.Парето, Р. Міхельс).
4. Демократичний елітизм М.Вебера та ціннісна концепція Х. Ортеги- і-Гассета.
5. Ліволіберальна концепція еліт (Ч.Р.Міллс).
6. Концепції елітарності українських вчених (М.Міхновський, В.Липинський, Д.Донцов).
7. Сучасні напрями та підходи до політичної еліти (Дж.Бернхейм, Д.Белл, Ж.Мейно, Р.-Ж.Шварценберг, А.Бентлі, Р.Даль, Р.Арон, П.Шаран).

Основні поняття та терміни: елітизм, егалітаризм, філософія обраності, вчення про душу, політичний клас, правляча еліта, еліта “левів”, еліта “лисів”, циркуляція еліти, “залізний закон” олігархії, демократичний елітизм, меритократія, інтегративна еліта, сублімативна еліта, бюрократія, еліта влади, правляча меншість, плюралізм еліти, поліархія, групи інтересів, вето-групи, стратегічна еліта, сегментарна еліта, неоелітизм, маса, демократія, вибори, інформаційне суспільство, постіндустріальне суспільство, адхократія, нетократія, консьюмтаріат, національна аристократія, класократія, каста, провідна верства, ініціативна меншість.

Запитання для самоконтролю

1. Які причини виникнення теорії еліти наприкінці XIX – початку XX ст.? Назвіть філософські концепції, які сприяли появі теорії еліти.
2. Серед

елементів теорії до найважливіших належить мова теорії. Якою є мова теорій еліти? Порівняйте мову елітизму та елітаризму. 3. Визначте межі теорії еліти. Порівняйте їх в елітизмі та елітаризмі. 4. Хто з мислителів був прихильником філософії обраності? Які риси притаманні представникам політичної еліти відповідно до філософії обраності в концепції кожного з авторів? Порівняйте теорії еліт Г. Моски і В. Парето.

Ортега-і-Гасет вважав, що маси увірвалися в політику, і це має негативні наслідки. Як цьому може запобігти політична еліта?

Рекомендована література:

Енциклопедія політичної думки. / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2000.
Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера: Пер. з нім. – К.: ТанDEM, 2002.

Кочубей Л. Теорії еліт: зарубіжний досвід для України // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – Київ; Миколаїв, 2008. – Вип. 14.

Моска Г. Правлячий клас // Ї. – 2006. – № 45. 12. Ортега-і-Гасет Х. Бунт мас // Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори. – К.: Основи, 1994.

Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю. Шемшученка. – 2-е вид., доп., і перероб. – К.: Генеза, 2004.

Семінар 4. СТРУКТУРА ТА МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ (2 год.)

1. Структура політичної еліти.
2. Функції політичної еліти.
3. Типи та форми політичної еліти.
4. Поняття та типи рекрутування політичної еліти.
5. Система гільдій як тип рекрутування, її основні принципи.
6. Антрепренерська система добору політичної еліти, її основні принципи.

Основні терміни і поняття «правляча еліта», «потенційні еліти», «селекторат», «самодільні еліти», «еліти в політиці», «групи вето», «пов'язана група», бюрократія, номенклатура, електорат, правлячий клас, система гільдій, антрепренерська система, функції політичної еліти, професіоналізація еліти.

Запитання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте відмінності політичних еліт в демократичних і недемократичних режимах. 2. Визначте причину згуртування різноманітних елементів і ланок політичної еліти в єдине ціле в умовах постійної боротьби за владу. Обґрунтуйте відповідь. 3. У чому суть ціннісного підходу до розуміння еліти? 4. Назвіть представників і вкажіть суть функціонального підходу до еліти. 5. Які основні риси політичної еліти? Яка риса, на Вашу думку, є визначальною? 6. Зобразіть схему структури політичної еліти України.

Рекомендована література:

Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства // Універсум. – 2000. – № 3-4.

Білий О. Дискурс влади і типи еліт // Політична думка. – 2004. – № 2.

13.Голіянд І. Методологічні проблеми дослідження політичної еліти.

Доступне на

http://www.library.ukma.kiev.ua/elib/Mahisterium/MAG_ISSUE10_2002_politik/01_goliyad_i.pdf

Головатий М. Підготовка молодшої політичної еліти як дієвий засіб розвитку політичного консенсусу // Політичний менеджмент. – Вересень. – 2007.

Семінар 5. СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА (2 год.)

1. Лідерство як соціальний феномен.
2. Поняття, структура, ознаки політичного лідерства
3. Особливості формування політичного лідерства.

Основні поняття та терміни: авторитет, вождь, лідер, лідерство, неформальне лідерство, політичне лідерство, керівник, формальне лідерство.

Запитання для самоконтролю:

1. Розкрийте суть позитивного і негативного впливу лідерства на політичний процес.
2. Які вимоги висуває суспільство до політичного лідера?
3. У яких сферах політичного життя ефективно політичне лідерство?
4. Якими якостями, на ваш погляд, повинен володіти сучасний лідер?
5. Надайте розгорнуте визначення понять “лідер” та “політичне лідерство”.
6. На яких соціальних рівнях існує політичне лідерство?
7. Технології формування лідерів

Рекомендована література:

- Наумкіна С, Чемякова С. Політичне лідерство як суспільне явище // Нова політика.— 2000 — № 2 (28).— С.50—53.
2. Бебик В.М. Еліта, елітарність, лідерство // Віче.— 1998.— №7.— С. 107—113.
- Головинський К. Політичний лідер та інституційна система влади. Нова політика — 2000.— № 6 (32). — С. 30—34.
- Кухта Б. Феномен політичного лідера: Історичні силуети на тлі епох.— Л.: Кальварія, 2000.
- Політичне лідерство як психологічний феномен // М. Ф. Головатий. Політична психологія. — К., 2001. — С. 64–77.

Політична еліта: Формальна? Справжня // Віче. — 2007. — № 6.

Політичний процес і політична еліта // Політ. думка. — 2003. — № 1.

Політологія: Наука про політику / За заг. ред. проф. В. Г. Кременя, проф. М. І. Горлача. — К.-Х., 2001. — С. 275–290.

Семінар 6. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА (2 год.)

1. Специфіка політологічного підходу до лідерства.
2. Ідеї лідерства в європейській політичній думці: А) Ідеї лідерства у спадщині Платона, Аристотеля. Б) Ідеї лідерства в епоху Середньовіччя. В) Н. Макіавеллі про політичне лідерство.
3. Концепції лідерства в політичній думці нового і новітнього часів: А) Проблеми верховної влади в поглядах Т. Гоббса, Дж. Локка, Ш. Монтеск'є, Вольтера. Б) Ідеї лідерства у спадщині Г. Гегеля, А. Шопенгауера. В) Т. Карлейль про людину-героя. Г) Концепція надлюдини Ф. Ніцше.
4. Теорії політичного лідерства: А) Теорії “героїв” (Т. Карлейль, Дж. Дауд, Е. Дженнінгс) і “теорії рис” (Л. Бернард, В. Бінхам, С. Кілбоурн). Б) Класифікація лідерів за М. Вебером. В) Теорії середовища (Е. Богардус, В. Хоккінг). Г) Ситуаційно-особистісні теорії, їх сутність. Д) Теорії взаємодії-очікування (Дж. Хоманс, Дж. Хемфілд, Р. Стогділл, М. Еванс, Р. Хау, Б. Басс). Е) “Гуманістичні” теорії (Д. Мак-Грегор, Р. Блайк, Дж. Моутон). Є) Теорії обміну (Дж. Хоманс, Дж. Марч, Х. Саймон, Х. Келлі). Ж) Мотиваційні теорії (В. Стоун, Дж. Штерн, Дж. Аткинсон, А. Маслоу).

Основні терміни і поняття: лідерство, політичне лідерство, надлюдина, керівник, вождь, лідер-харизматик, лідер-традиціоналіст, лідер-бюрократ, конституенти, герой.

Запитання для самоконтролю

1. У чому сутність сучасних теорій політичного лідерства? 2. В чому сутність теорії рис лідерів? 3. Розкрийте зміст ситуаційної теорії лідерів. 4. Назвіть спільні риси теорії рис та теорії героїв. 5. Яке значення мотиваційної структури особистості відводиться у мотиваційних теоріях лідерства? 6. Яка роль відводиться зовнішньому середовищу та впливу у теоріях Е. Богардуса, В. Хоккінга.

Рекомендована література:

- ✓ Політичне лідерство як психологічний феномен // М. Ф. Головатий. Політична психологія. — К., 2001. — С. 64–77.
- ✓ Політична еліта: Формальна? Справжня // Віче. — 2007. — № 6.
- ✓ Політичний процес і політична еліта // Політ. думка. — 2003. — № 1.
- ✓ Політологія: Наука про політику / За заг. ред. проф. В. Г. Кременя, проф. М. І. Горлача. — К.-Х., 2001. — С. 275–290.
- ✓ Полохало В. Структурування політичних еліт в процесі виборчих компаній в Україні і Росії: порівняльний аналіз // Політ. думка. — 2006. — № 16.
- ✓ Сапіжак-Голбан С. Шляхи формування іміджу політичного лідера під час передвиборчої кампанії // Трибуна. — 2003. — № 5–6. — С. 34 — 35.
- ✓ Сенченко М. Національна еліта в умовах глобалізації // Персонал. — 2003. — № 10. — С. 42–46.
- ✓ Смолянчук В. Політична система України: джерела стабільності та чинники дестабілізації / В. Ф. Смолянчук // Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. - 2016. - № 3-4. - С. 32-43.
- ✓ Танчер В., Кучеренко О. Ідеї елітизму в контексті демократичної трансформації суспільства // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 3.

- ✓ Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас // Вибр. твори. — К., 2004.
- ✓ Україна: лідерство, еліта, влада: Матеріали дискусії // Політ. думка. — 2004. — № 1.
- ✓ Україна у ХХІ столітті: виклики для політичної еліти // Дзеркало тижня. — 2003. — 15 листоп. — С. 8–15.
- ✓ Шляхтун П. П. Політологія. Теорія та історія політичної науки: Підручник. — К.: Либідь, 2002.
- ✓ Цветков В. В., Горбатенко В. П. Демократія — Управління — Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства. — К., 2001.
- ✓ Ярова Є. В. Політична еліта та політичне лідерство: кореляція понять / Є. В. Ярова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. - 2013. - Вип. 12. - С. 29-34.

Семінар 7. ФУНКЦІЇ, ТИПИ ТА СТИЛІ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

(2 год.)

1. Функції та інституціоналізація політичного лідерства.
2. Загальні типологічні підходи до політичних лідерів:
 - А) Ранні типології лідерства (Е. Богардус, Ф. Бартлетт, Ф. Редл, Дж. Гетцель, Е. Губа, В. Белл, Р. Хілл, С. Міллз, М. Конвей).
 - Б) Основні політико-психологічні типології лідерів.
 - В) Психопатологічна типологія лідерів Г. Лассуелла.
 - Г) Типологія лідерів Д. Рісмана.
 - Д) Типологія президентів Дж. Барбера. Типологія Д. Барнса.
 - Е) Клініко-психологічний підхід (М. Глобот), тестологічний підхід (тест Люшера), психо-семантичний підхід (В. Петренко, О. Мітіна, І. Шевчук).
 - Є) Типологія відомих (М. Басс, Г. Дантеман, Ф. Фрай). Ж) Узагальнена типологія М. Херманн.

3. Стилi політичного лiдерства

Основні терміни і поняття: Політичне лiдерство, політичний лiдер, тип лiдера, стиль лiдерства, стиль керiвництва, демократичний лiдер, авторитарний лiдер, лiберальний лiдер, вiдсторонений лiдер, вiдсторонена влада, монополiзм, тиран, автократ, асолютний монарх, пряма демократiя, колегiальнiсть, прийняття рiшень.

Запитання для самоконтролю:

1. Назвіть вiдомих вам зі світової iсторії лiдерiв, які перебували – вище iнституційних вимог часу, на рiвнi iнституційних вимог свого часу, нижче iнституційних вимог часу?
2. Який тип лiдерства, за Г. Лассуелом, передбачає здатнiсть приймати політичні рiшення?
3. Які фактори впливають на становлення політичного лiдера?
4. Розкрийте взаємозв'язок лiдерства та політичного менеджменту.
5. Дайте загальну характеристику харизматичного лiдера.
6. Який взаємозв'язок менталiтету та iнституту політичного лiдерства.
7. Чим вiдрiзняється революційний лiдер вiд реформатора?
8. Назвіть критерії, які виеористовують для класифікації політичних лiдерiв.
9. Що вiдрiзняє лiдера-“прапорonoсця” вiд лiдера-“пожежника”?
10. Які риси властиві лiдеру-“службовцю”?
11. Які риси характеризують лiдера-“торговця”?

Рекомендована лiтература:

- ✓ Бебик В. М. Як стати популярним, перемогти на виборах та утриматись на політичному Олімпі. — К., 2003.
- ✓ Вовканич С. Еліта — найбільш конвертована валюта // Віче. — 2007. — № 5.

- ✓ Головатий М. Ф. Професія — політик. — К.: Парламент. вид-во, 2000. — С. 18–28.
- ✓ Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть. — К.: Академія, 2009.
- ✓ Думанський Н. Про народ і його лідерів: Суспільне життя в Україні // Сучасність. — 2002. — № 5. — С. 74–75.
- ✓ Журавський В. С. та ін. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. — К., 2009.
- ✓ Лікарчук Н. В. Політичний імідж: погляд з різних позицій (Імідж політичного лідера) // Трибуна. — 2003. — № 1–2. — С. 30–31.
- ✓ Литвин В. М. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. — К., 1994.
- ✓ Пахарев А. Д. Українська політична думка про лідерство: Історико-політологічний контекст // Трибуна. — 2002. — № 1–2. — С. 26–28.
- ✓ Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти / За ред Ф. М. Рудича. — К.: Парламент. вид-во, 2002.
- ✓ Політичне лідерство // С. П. Барматова. Політична соціологія. — К., 2003. — С. 153–158.
- ✓ Політичне лідерство: Політичне лідерство в суспільстві. Політологія: наука про політику / Ред. М. І. Горлач. — К.-Х., 2002. — С. 275–290.

Семінар 8. ВОЖДІ ТА ЛІДЕРИ, КУЛЬТ ОСОБИ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА (2 год.)

1. Вождизм як тип владних відносин та як владний інститут.
2. Матриця Ю. Мілованова, її складові елементи
3. Співвідношення понять лідера і вождя.
4. Поняття диктатури та прояв месіанізму в політичній діяльності політичних лідерів.

5. Культ особи політичного лідера.
6. Приклади вождизму у світовій та українській політиці (Гітлер, Сталін, Муссоліні та ін.)

Основні терміни та поняття: лідерство, політичне лідерство, політичний лідер, культ особи, диктатура, вождизм, вождь, месіанство, міф.

Запитання для самоконтролю:

1. Які умови недопущення деспотизму, культу особи?
2. Яка відмінність між поняттями "лідер" і "вождь"?
3. Лідерство, вождизм, культ особи: порівняльна характеристика.

Рекомендована література:

- ✓ Авер'янов Н. Сучасна українська еліта перспективи розвитку / Н. Авер'янов // Українознавство. 2011. Вип. 15. С. 41-44.
- ✓ Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку / С. Бойко. Політичний менеджмент. 2011. № 6. С. 91-100.
- ✓ Голяд І. Методологічні проблеми дослідження політичної еліти [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Magisterium/Polit/2002_10/01_goliyad_i.pdf
- ✓ Головатий М.Ф. Політична психологія: Навчальний посібник. К.: МАУП, 2001. 205с.
- ✓ Гошовська В.А. Політичне лідерство: Навчальний посібник / В.А. Гошовська, Л.А. Пашко. К. : НАДУ, 2013. 112 с.
- ✓ Держановська С. Л. Сутність політичного лідерства: аналіз праць сучасних українських науковців / С.Л. Держановська // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. регіонального інституту державного управління Національної академії управління при Президентіві України. Вип. 40. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. С. 310-316.

- ✓ Елітознавство: підручник / за заг. ред. В.А. Гошовської. К.: НАДУ, 2013. – 268 с.
- ✓ Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навчальний посібник / За заг. ред. проф. Ф.М. Рудича. К.: ІІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 400 с.
- ✓ Рудич Ф. Політичне лідерство на пострадянському просторі: методологічний контекст // Політичний менеджмент. Спецвипуск. 2006. С. 5-14.

Семінар 9. ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО В УКРАЇНІ (2 год.)

1. Вплив радянського минулого на сучасний стан політичного лідерства в Україні.
2. Еволюція політичного лідерства в сучасній Україні.
3. Механізм політичного лідерства в сучасній Україні.
4. Перспективи становлення інституту політичного лідера в Україні.

Основні поняття та терміни: лідерство, політичний лідер, керівник, номенклатура, формальне лідерство, неформальне лідерство, партійне лідерство, інститут лідерства.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте відомого вам українського політичного лідера за такими рисами: політичне переконання; освіта; вольові якості; стратегічні пріоритети; основні помилки; основні досягнення.
2. Кого ви вважаєте реальними політичними лідерами в історії українського суспільства?
3. Розкрийте роль політичного лідера в сучасній Україні.

Рекомендована література:

- ✓ Бойко С. Політичне лідерство в Україні: генезис і динаміка розвитку / С. Бойко. Політичний менеджмент. 2011. № 6. С. 91-100.
- ✓ Держановська С. Л. Сутність політичного лідерства: аналіз праць сучасних українських науковців / С.Л. Держановська // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. регіонального інституту державного управління Національної академії управління при Президентіві України. Вип. 40. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2014. С. 310-316.
- ✓ Корнієнко В.О., Похило І.Д. Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні: Монографія. Вінниця: ВНТУ, 2009. 140 с.
- ✓ Маскевич О.Л. Проблема політичного лідерства в Україні на сучасному етапі розвитку / О.Л. Маскевич, Ю.І. Гороховська, Я.А. Кровіцка // Молодий вчений. Серія Політичні науки. 2014. № 12 (15). С. 286-288.
- ✓ Михальченко М. Пошук лідерів: чесних, талановитих, справедливих // Політичний менеджмент. Спецвипуск. 2006.С. 15 – 21.
- ✓ Пахарєв А.Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні: Навчальний посібник. К.: ШІЕНД ім.. І.Ф. Кураса НАН України, 2011. 182 с.
- ✓ Шаповал Ю. Україна ХХ століття: особи та події в контексті важкої історії. К.: Генеза, 2001. 560 с.
- ✓ Кузнецова С.В. Система лідеротворення в Україні // Вісник Київського університету. Серія: Філософія. Політологія. К., 2001. Вип. 37. С. 40–42.
- ✓ Кузнецова С. В. Пріоритетні фактори формування політичного лідерства в Україні // Політологічний вісник. К., 2000. Вип. 7. С. 86–89.
- ✓ Кузнецова С.В. Механізм формування політичного лідерства в Україні // Нова політика. 2001. № 2. С. 60–62.

- ✓ Політика в особах (Політичне лідерство на постсоціалістичному просторі: національний і регіональний контексти): навчальний посібник / За заг. ред. проф. Ф.М. Рудича. К.: ІПЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. 400 с.
- ✓ Рудич Ф. Політичне лідерство на пострадянському просторі: методологічний контекст // Політичний менеджмент. Спецвипуск. 2006. С. 5-14.
- ✓ Шитюк М.М., Єнтіс М.Є. Проблема політичного лідерства в сучасній Україні / М.М. Шитюк, М.Є. Єнтіс // Наукові праці. Серія Політичні науки. 2004. Т.34. 21. С. 69-73.

Завдання для самостійної роботи

1. Політичне лідерство: сучасні трактування, функції, типологія.
2. Сучасні теорії еліт. Сутність, структура й функції політичної еліти.
3. Соціальна ситуація як основа висунення й становлення політичного лідера.
4. Інноваційність політичного лідера.
5. Сутність політичного лідерства і його форми.
6. Умови становлення політичного лідера.
7. Вимоги до особистісних якостей політичного лідера в різних соціальних ситуаціях.
8. Політичні еліти незалежної України: особливості рекрутування та функціонування.
9. Специфіка формування національної еліти в Україні.
10. Політична еліта й демократія.
11. Сутність і природа політичного лідера.
12. Теорії лідерства.
13. Сучасна політична еліта: типи, функції, система відбору.
14. Класичні теорії елітаризму (В. Паретто, Г. Моска, Р. Міхельс).
15. Поняття еліти, його генеза.
16. Типи лідерів і їх функції.
17. Зовнішні фактори, що впливають на формування політичного лідера.
18. Лобізм у політичному житті сучасного суспільства.
19. Харизматичне лідерство.
20. Політичні портрети сучасних українських лідерів.
21. Політичні еліти, сутність політичної еліти як основної ланки політичної влади.
22. Сучасні теорії еліт, характерні риси політичної еліти.
23. Типи еліт.
24. Функції політичної еліти.

25. Політична й економічна еліти. Політична бюрократія і її форми.
26. Політична еліта сучасної України.
27. Політичне лідерство, ознаки й сутність лідерства.
28. Політичне лідерство як механізм інтеграції певних соціальних груп.
29. Теорії лідерства.
30. Типологія лідерства. Функції лідерів.
31. Політичний імідж як проблема соціально-політичної психології.
32. Формування елітних груп в Стародавній Греції (басилеї, евпатриди, архонти, ареопаг).
33. Політична еліта Стародавнього Риму (патриції, сенатори, клієнти, нобілітет).
34. Особливості формування середньовічної еліти – європейського рицарства.
35. Формування дворянства та його вплив на політичні процеси в Європі.
36. М. Вебер про вимоги до професійного лідера.
37. Авторитарне лідерство за Т. Адорно.
38. Правляча еліта та контреліта.

Індивідуальні завдання

Підготувати та проаналізувати портрет сучасного політичного лідера (на вибір студента) за такими параметрами:

1. Коротка біографія з акцентом на політичній діяльності лідера.
2. Особисті характеристики, якості та здібності, наявність чи відсутність харизми.
3. Політичні погляди, риторика, цілі, цінності, ідеологія.
4. Аналіз досягнень та помилок, перспектив подальшої політичної кар'єри.

Питання для підсумкового контролю знань

1. Причини, мотиви входження особи в політику.
2. Компенсаторські теорії мотивації політичної діяльності.
3. Гуманістичні теорії входження особи в політику.
4. Соціоцентричні концепції входження особи в політику.
5. Психологія політичного лідерства.
6. Вплив лідера на масу.
7. Психологічні засади політичних орієнтацій.
8. Лідерство та інтелект.
9. Поняття політичного лідерства: сутність, природа, функції.
10. Історичні концепції політичного лідерства.
11. Сучасні теорії політичного лідерства.
12. Типології політичного лідерства.
13. Природа жіночого політичного лідерства.
14. Психологічні особливості перебування жінки в політиці.
15. Жіноче політичне лідерство в Україні.
16. Стилi політичного лідерства.
17. Види та стилі жіночого політичного лідерства.
18. Політичні портрети українських впливових політиків (за власним вибором).
19. Демократичний та авторитарний лідер.
20. Особливості демократичного лідера.
21. Праця О. Шестопаля "Нариси політичної психології".
22. Технологія завоювання політичної влади (соціальні технології).
23. Поняття "маса", "натовп", "Масова людина". Основні теорії та концепції.
24. Праця М. Вебера "Харизматичне панування".
25. Праця Г. Лейбона "Психологія натовпу".
26. Праця З. Фрейда "Психологія мас та аналіз людського "я".
27. Лідер натовпу.

- 28.Вождізм. Культ особи.
- 29.Харизматичне лідерство.
- 30.Політичний імідж.
- 31.Історичні традиції політичного лідерства в Україні.
- 32.Особливості, основні тенденції сучасного політичного лідерства в Україні.
- 33.Праця Г.Ашина "Сучасні теорії еліт".
- 34.Виникнення й розвиток теорій еліт.
- 35.Сучасні теорії еліт.
- 36.Концепції "нового класу", "нової аристократії".
- 37.Еліта, її ознаки, засоби формування. Види еліт.
- 38.Інституційне політичне лідерство.
- 39.Політичні еліти в пострадянських країнах.
- 40.Парламент України - як форма інституційного політичного лідерства.
- 41.Уряд України - як форма інституційного політичного лідерства.
- 42.Політичний портрет Президента України.
- 43.Праці українських політологів про сучасну політичну українську еліту як колективного політичного лідера. Чи є у нас суспільна еліта?
- 44.Українська політична еліта: етапи формування, особливості розвитку.
- 45.Етнократія - феномен посткомуністичної України.
- 46.Перспективи розвитку політичного лідерства в Україні.
- 47.«Пакти еліт» як складова процесу демократизації: міжнародний досвід, вітчизняні реалії.
48. Політичні лідери України у лобюванні інтересів регіональних спільнот: основні моделі та засоби.
49. Ідеї елітизму в історії української політичної думки (порівняльний аналіз концепцій Д. Донцова та В. Липинського).
50. Іміджеві ампула українських політиків: технології творення, засоби корекції.

Завдання на колоквиум

Проаналізувати наукові праці та підготувати конспект цитат, присвячених проблемам політичних еліт та лідерства:

- 1. В. Парето «Трактат із загальної соціології»**
- 2. Г. Моска «Основи політичної науки»**
- 3. Х. Ортега-і-Гассет «Бунт мас»**
- 4. Н. Макіавеллі «Володар»**
- 5. Ж. Блондель «Політичне лідерство: шлях до всеосяжного аналізу»**
- 6. Ч. Мілс «Пануюча еліта»**

Зразки тестових завдань

Прихильники якої теорії лідерства вважали, що поява лідера можлива при збігу місця, часу й обставин?

- а. Теорія рис.
- б. Ситуативна теорія.
- в. Індивідуально-ситуативна теорія.
- г. Теорія "очікування -взаємодії "
- д. Мотиваційна теорія.

Політична еліта на відміну від економічної еліти:

- А.здійснює управління великими корпораціями;
- б. забезпечує макроекономічну стабільність;
- в.здійснює управління фондовим ринком;
- г. визначає стратегію розвитку фірми.

Одним з засновників теорії еліт був:

- а) Д.Істон
- б) Ш.Л. Монтеск'є
- в) М.Вебер
- г) В.Парето

Що показали класичні концепції еліти?

- а) Невідворотність поділу на маси і еліту
- б) Можливість ототожнення еліти і маси
- в) Невідворотність ототожнення еліти і маси
- г) Можливість поділу на еліту і масу

Хто з вказаних вчених був автором однієї з класичних концепцій еліт?

- а) Р. Міхельс
- б) К. Маркс
- в) М. Вебер
- г) Р. Дарендорф

До якого напрямку сучасної елітарної теорії можна віднести концепції Г. Моска, В. Парето й Р. Міхельса?

- а) Макіавеллістська школа
- б) Теорії демократичного елітизму
- в) Функціональні (плюралістичні) теорії еліт
- г) Ціннісні теорії
- д) Ліволіберальний елітизм

Що з наступного не є ключовим в концепції елітарного підходу до політики:

- а) Політика – це боротьба за владу
- б) Більшість людей повинна мати доступ до важливих політичних інструментів і засобів
- в) Більшість людей не повинна брати участі в політиці
- г) Населення держави ділиться на два основних стани – управлінців і підданих

Згідно з В. Парето, вертикальна циркуляція еліти відбувається у вигляді:

- а) переходу від авторитарної до демократичної еліти;
- б) переходу від бізнесової до політичної еліти;
- в) зміни правлячої еліти внаслідок революції;
- г) всі відповіді правильні.

У якості синоніма поняттю "опозиційна еліта" відповідає поняття:

- а) Протоеліта
- б) Правлячий клас
- в) Контреліта
- г) Політичний істеблішмент

Рекомендована література

- ✓ Березовська-Чміль О., Приймак О. Специфіка формування регіональних політичних еліт в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Випуск 13. 2019. - С. 7-12.
- ✓ Березовська-Чміль О.Б. Детермінанти формування іміджу політика. *Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. праць*. Вип. 22. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2018. С. 55-56.
- ✓ Березовська-Чміль О., Крис М. Гендерні аспекти дослідження політичного лідерства. *Соціально-гуманітарний вісник: зб.наук.пр.* Вип. 36. Харків: СГ НТМ «Новий курс».2020. С. 99-101.
- ✓ Березовська-Чміль О. Сучасні світові тенденції взаємодії маси та еліти. *Креативний простір: електрон. наук. журн.* № 1. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2021. С. 76-77.
- ✓ Berezovska-Chmil O., Kobets Yu., Mishchuk M. The security element of Ukraine's integration in EU in the conditions of "hybrid war" (political and economic context). *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ: Плай, Вип.14. 2020. С.134-143.
- ✓ Занік Я.М. Типи, поняття та класифікація еліт в історичному контексті / Я.М. Занік // *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2008. – № 11 (129). С. 101-105.
- ✓ Кіреєва О. Маргінальність сучасної управлінської еліти в Україні О. Кіреєва // *Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком: матер. регіон. наук.- практ. конф.; за заг. ред. В. Г. Вікторова. Д. : ДРІДУ НАДУ*, 2008. С. 30–33.
- ✓ Кіянка І. Політична еліта у контексті трансформаційних процесів українського суспільства / І. Кіянка // *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. – 2008. Вип. 20. С. 68-70.

- ✓ Корнієнко В.О., Похило І.Д. Ефективність політичного лідера: критерії та механізми реалізації в сучасній Україні: Монографія. Вінниця: ВНТУ, 2009. 140 с.
- ✓ Коротков Д.С. Політичний клас або політична еліта України: питання політичного дискурсу / Д.С. Коротков // Вісник СевНТУ : зб. наук. пр. 2001. Вип. 123. С. 87-90.
- ✓ Кривошеїн В. В. Іміджова складова політичного світосприйняття: структура елементарного рівня / В.В. Кривошеїн // Грані. Д., 2002. № 4. С. 117 - 121.
- ✓ Кривошеїн В. В. Іміджологема: поняття, структура / В.В. Кривошеїн // Вісн. Дніпроперовськ. ун-ту. Соціологія. Філософія. Політологія. Вип. 8. Д.: ДНУ, 2002. С. 188-192.
- ✓ Крюков О. Основні моделі розвитку політико-управлінських еліт / О. Крюков // Вісник НАДУ. 2006. № 2. С. 333–340.
- ✓ 19. Крюков О. Про визначення поняття політико-управлінська еліта / О. Крюков // Вісник НАДУ. 2005. № 1. С. 374–378.
- ✓ Бебик В. М. Як стати популярним, перемогти на виборах та утриматись на політичному Олімпі. — К., 2003.
- ✓ Вовканич С. Еліта — найбільш конвертована валюта // Віче. —2007. — № 5.
- ✓ Головатий М. Ф. Професія — політик. — К.: Парламент. вид-во,2000. — С. 18–28.
- ✓ Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть. — К.: Академія, 2009.
- ✓ Думанський Н. Про народ і його лідерів: Суспільне життя в Україні // Сучасність. — 2002. — № 5. — С. 74–75.
- ✓ Журавський В. С. та ін. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. — К., 2009.
- ✓ Лікарчук Н. В. Політичний імідж: погляд з різних позицій (Імідж політичного лідера) // Трибуна. — 2003. — № 1–2. — С. 30–31.

- ✓ Литвин В. М. Політична арена України. Дійові особи та виконавці. — К., 1994.
- ✓ Пахарев А. Д. Українська політична думка про лідерство: Історико-політологічний контекст // Трибуна. — 2002. — № 1–2. — С. 26–28.
- ✓ Політична система сучасної України: особливості становлення, тенденції розвитку: Навч. посіб. для студ. вищ. закл. освіти / За ред Ф. М. Рудича. — К.: Парламент. вид-во, 2002.
- ✓ Політичне лідерство // С. П. Барматова. Політична соціологія. — К., 2003. — С. 153–158.
- ✓ Політичне лідерство: Політичне лідерство в суспільстві. Політологія: наука про політику / Ред. М. І. Горлач. — К.-Х., 2002. — С. 275–290.
- ✓ Політичне лідерство як психологічний феномен // М. Ф. Головатий. Політична психологія. — К., 2001. — С. 64–77.
- ✓ Політична еліта: Формальна? Справжня // Віче. — 2007. — № 6.
- ✓ Політичний процес і політична еліта // Політ. думка. — 2003. — № 1.
- ✓ Політологія: Наука про політику / За заг. ред. проф. В. Г. Кременя, проф. М. І. Горлача. — К.-Х., 2001. — С. 275–290.
- ✓ Полохало В. Структурування політичних еліт в процесі виборчих компаній в Україні і Росії: порівняльний аналіз // Політ. думка. — 1996. — № 16.
- ✓ Сапіжак-Голбан С. Шляхи формування іміджу політичного лідера під час передвиборчої кампанії // Трибуна. — 2003. — № 5–6. — С. 34 — 35.
- ✓ Сенченко М. Національна еліта в умовах глобалізації // Персонал. — 2003. — № 10. — С. 42–46.
- ✓ Смолянчук В. Політична система України: джерела стабільності та чинники дестабілізації. Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки. - 2016. - № 3-4. - С. 32-43.

- ✓ Танчер В., Кучеренко О. Ідеї елітизму в контексті демократичної трансформації суспільства // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2008. — № 3.
- ✓ Ортега-і-Гассет Х. Бунт мас // Вибр. твори. — К., 2004.
- ✓ Україна: лідерство, еліта, влада: Матеріали дискусії // Політ. думка. — 2004. — № 1.
- ✓ Україна у ХХІ столітті: виклики для політичної еліти // Дзеркало тижня. — 2003. — 15 листоп. — С. 8–15.
- ✓ Шляхтун П. П. Політологія. Теорія та історія політичної науки: Підручник. — К.: Либідь, 2002.
- ✓ Цветков В. В., Горбатенко В. П. Демократія — Управління — Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства. — К., 2001.
- ✓ Ярова Є. В. Політична еліта та політичне лідерство: кореляція понять / Є. В. Ярова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. - 2013. - Вип. 12. - С. 29-34.
- ✓ Olena BEREZOVSKA-CHMIL, Yuliia KOBETS, Nataliya MARCHUK, Mariana MISHCHUK and Vasyl MARCHUK. Political And Economic Tools To Support Decentralization Reform And Regional Development Policy In Ukraine. *37th IBIMA Conference on 1-2 April 2021. Cordoba, Spain.* (ISBN: 978-0-9998551-6-4, Published in the USA). p. 12034-12039

Словник

Абсолютизм (фр. absolutisme, лат. absolutus необмежений, безумовний) - форма правління в пізньофеодальних державах, при якій влада в країні цілком належить монарху (царю, імператору, королю, курфюрсту), який є одноосібним законодавцем, головою адміністрації, очолює збройні сили, фактично керує судом, державної та релігійною системою. Представницькі органи державної влади при А. відсутні. У країнах Західної Європи А. виник в результаті розкладання феодального ладу і розвитку буржуазних відносин, що призвело до встановлення рівноваги між дворянством і буржуазією.

Автократ (гр. autokrates самовладний) - правитель з необмеженою верховною владою; самодержець.

Автократія (гр. autokrateia самодержавство) - єдиновладдя; форма правління з необмеженою безконтрольним повновладдям однієї особи.

Авторитет (лат. auctoritas влада, вплив) - 1) той, хто користується загальним визнанням, впливом; 2) одна з форм здійснення влади, заснована на загальноновизнаному впливі суб'єкта (особистості, групи, організації). За М. Вебером, влада А. гарантується традиціями, раціонально обґрунтованою законністю (легальністю) і харизмою. А. не завжди пов'язаний з владою, його наявність можливо і без наділення владними повноваженнями його власника, останній в такому випадку є найбільш шанованою людиною (політичним суб'єктом). У зарубіжній політології слова authority (англ. авторитет) і power (англ. влада) нерідко вживаються як синоніми.

Актор (лат. aktor діяч) - суб'єкт конкретного політичного процесу. У рамках рольових концепцій політичні явища і процеси трактуються як результат реалізації різних рольових приписів А.

Аристократія (гр. aristos кращий, благородний + kratos влада) - 1) привілейовані верстви суспільства, представники родової знаті (патриції в Римі, дворянство в Європі і Росії і т.д.); 2) форма державного правління, при якій верховна влада належить представникам родової знаті. В історії

античної політичної думки А. як форма правління аналізувалася Платоном і Аристотелем, які розглядали її як найкращий вид правління. Поняття А. використовувалося в елітістських концепціях, в яких обґрунтовувалася інтелектуальна і моральна перевага знаті.

Бонапартизм - термін, який спочатку вживався для позначення військової диктатури Наполеона Бонапарта і диктатури Луї Бонапарта, пізніше став використовуватися для позначення особливої форми військової диктатури, в основі якої лежить політика загравання з класами. Класичний політологічний аналіз цього явища дано К. Марксом в статті «Вісімнадцяте брюмера Луї Бонапарта» (1852). У політичній науці відзначається три фундаментальних ознаки Б.: контроль над державною машиною; використання армії в якості політичної сили; політична демагогія. Характерні риси Б. проявилися в політиці, що проводиться О. Бісмарком, П. А. Столипініним, І. В. Сталініним, А. Піночетом та ін. Б. як специфічний стиль лідерства відрізняється ставкою на силу при вирішенні управлінських проблем, маніпуляцією суспільної свідомості тощо.

Влада - один з найважливіших видів соціальної взаємодії, специфічне відношення принаймні між двома суб'єктами, один з яких підпорядковується розпорядженням іншого, в результаті цього підпорядкування пануючий суб'єкт реалізує свою волю та інтереси. Необхідність В. обумовлена сутністю людського спілкування, який передбачає підпорядкування усіх учасників спілкування єдиній волі з метою підтримки цілісності і стабільності суспільства. Її основні властивості: загальність (В. функціонує у всіх сферах людського спілкування) і інклюзивність (В., проникаючи в усі види людської діяльності, з'єднує і протиставляє соціальні групи і окремих індивідів).

Вождизм - владні відносини, засновані на жорсткому розподілі групи (організації) на керівника і підлеглих, на особистій відданості політичному лідеру, вождю. В. широко поширений в тоталітарних і авторитарних режимах. Зовнішніми формами В. у політичному житті є клієнтелізм, непотизм, трайбалізм, месіанство.

Волюнтаризм (лат. voluntas воля) - 1) напрям у філософії, що розглядає волю як вищого принципу буття. Термін «В.» введений Ф. Тьонісом в 1883; 2) соціально-політична практика, яка не зважає на реальні умови та можливості, що визначається суб'єктивною волею і довільними рішеннями.

Воля політична - здатність політичного суб'єкта до послідовної реалізації поставлених цілей у сфері політичної влади. Етапи формування та реалізації В.п.: акумуляція загальної (міжгруповий) волі, вироблення та оформлення політичних вимог у вигляді цілей подальших дій; втілення цих цілей у практичній діяльності державних органів; коригування заявлених цілей відповідно до зміни обставин і волею об'єкта влади.

Геронтократія (гр. geron старий + kratos влада) - 1) влада найстаріших на початкових етапах розвитку людського суспільства і в даний час існує в ряді регіонів світу - мусульманському, латиноамериканському тощо; 2) правляча політична й управлінська еліта, що складається з людей похилого віку.

Деспот (гр. despotes повелитель) - 1) самодержавний правитель з необмеженою владою; 2) самовладна людина, що примушує інших підкорятися його волі.

Деспотія (гр. despoteia необмежена влада) - один з різновидів самодержавної необмеженої влади. Її специфічні риси: концентрація влади в руках деспота, що опирається на широкий прошарок державних чиновників; теократичний характер держави; державна і громадська власність на землю. Класичні Д. - держави Стародавнього Сходу (Ассірія, Вавилон та ін.)

Диктатор (лат. dictator диктує, свою волю) - 1) у Стародавньому Римі - правитель, наділений всією повнотою державної влади, який призначався в надзвичайних випадках за пропозицією сенату на певний термін або безстроково; 2) особа, наділена необмеженою владою у будь-якій галузі управління.

Дуумвірат - спільне правління двох найвищих службових осіб. Еліта (фр. elite кращий, відбірний, обраний) - 1) найбільш видатні представники суспільства, вищі верстви в системі соціальної ієрархії; 2) обране коло осіб.

Еліта політична - відносно невелика, внутрішньо диференційована, інтегрована група осіб (чи сукупність груп), що концентрує в своїх руках значний обсяг політичної влади. Е.П. безпосередньо бере участь у прийнятті та здійсненні рішень, пов'язаних з використанням державної влади або впливом на неї (див. В. Парето, Г. Моска).

Імідж політичний (англ. image образ) - образ політичного лідера-діяча партії, який складається в суспільній думці. І.П. може виникати стихійно, без зусиль з боку особистості (групи), або за допомогою особливих засобів, що знаходяться в розпорядженні фахівців зі створення іміджу (іміджмейкерів).

Інтерація у політиці - поняття, яке характеризує взаємодію політичних суб'єктів між собою та з інститутами влади, опосередковане використанням норм, символів, стереотипів та їх персональної інтерпретацією сторонами.

Істеблішмент (англ. establishment встановлення, заснування; установа) - елітні групи суспільства, також вся система влади і управління, за допомогою якої вони здійснюють своє панування.

Каудилізм (ісп. caudillo ватажок) – система панування в країнах Латинської Америки диктаторів, які приходять до влади і управляють за допомогою військового насильства.

Контреліта - особи, які прагнуть замінити пануючу еліту, володіють характерними для еліти психологічними якостями, але не мають доступу до керівних функцій у силу свого соціального статусу і різного роду бар'єрів.

Креатура (лат. creatura створення) - ставленик когось; той, хто висунувся завдяки чийсь протекції.

Культ особи - єдиновладдя тоталітарного типу, часто релігійного характеру, що означає раболіпство, сліпе поклоніння «божеству».

Лідер політичний (англ. leader ведучий, керівник). У сучасній політології існує кілька підходів до визначення політичного лідерства: 1) лідерство - постійний пріоритетний вплив з боку певної особи на все суспільство, організацію чи групу; 2) лідерство - це управлінський статус, соціальна позиція, пов'язана з прийняттям владних рішень, керівна посада; 3)

політичне лідерство - це особливого виду підприємництво, яке здійснюється на політичному ринку, при якому політичні підприємці в конкурентній боротьбі обмінюються своїми програмами вирішення суспільних; 4) Л.П. - це символ спільності та зразок політичної поведінки групи, здатний реалізувати її інтереси за допомогою влади.

Макіавеллізм - образ політичної поведінки, політичні дії, що нехтують нормами моралі, при яких заради досягнення поставлених цілей вважаються допустимим застосування будь-яких засобів, в тому числі, підступних і жорстоких. Термін пов'язаний з ім'ям Н. Макіавеллі.

Меритократія (лат. *meritus* гідний + гр. *kratos* влада) - влада гідних людей, заснована на заслугах. Основоположником меритократичного підходу вважається В. Парето. Поняття введено англійським мислителем М. Янгом («Піднесення меритократії: 1870-2033», 1958) як негативна протипага «аристократії» і «демократії». Пізніше неоконсерватори (Д. Белл, З. Бжезинський і ін.) надали поняттю позитивний зміст, визначивши його як влада «нової інтелектуальної еліти». Згідно Д. Беллу, сучасне суспільство засноване на «принципі досягнення», суть якого полягає в потенційній можливості кожного досягти влади тільки завдяки особистим здібностям і достоїнствам.

Особистість - стійка система спеціально значимих рис, що характеризують індивіда, продукт соціалізації, включення людей в систему соціальних відносин за допомогою діяльності спілкування.

Партикуляризм (лат. *particularis* частковий, приватний) - принцип соціальної та політичної діяльності, заснований на домінуванні приватних (особистісних або групових) цілей та інтересів.

Плутократія (гр. *pluto* багатство, *kratos* влада) - влада багатих верств суспільства, що зібрали своє багатство незаконним шляхом.

Селекторат (лат. *selectio* відбір, вибір) - коло осіб, з здійснюють відбір претендентів на керівні посади. Термін використовується в теоріях еліт при характеристиці різноманітних систем рекрутування еліт.

Теорії еліт - родоначальниками елітистського напрямку в політології вважаються В. Парето, Г. Р. Міхельс, Г. Моска. У сучасній політичній науці виділяються меритократичний і владний підходи до дослідження еліт. Відповідно до першого з них, в еліту включаються індивіди на основі видатних особистих якостей (знань, здібностей, досягнень). З точки зору владного підходу, еліта - це продукт відбору найбільш цінних представників, найбільш продуктивна і ініціативна частина населення. З точки зору другого підходу, еліту складають індивіди, які здійснюють владу і впливають на процес вироблення загальнозначимих рішень.

Функціонер (лат. *functio* виконання) - 1) в деяких країнах - працівник партійної чи профспілкової організації, активіст; 2) чиновник, працівник державного апарату.

Харизма (гр. *charisma* божественний дар) - екстраординарна здатність, властивість, якість індивіда, що виділяє його серед інших і, що найголовніше, не настільки придбане їм, скільки дароване йому природою, Богом, долею.

Навчально-методичне видання

О. Б. Березовська-Чміль

Політичне лідерство та політичні еліти

Методичні рекомендації

Укладач – к. політ. н. Березовська-Чміль О. Б.

Методичні рекомендації до вивчення курсу «Політичне лідерство та політичні еліти» містить вступ, тематику лекцій, плани семінарських занять, індивідуальні завдання, програмові вимоги, тестові завдання, рекомендовану літературу, термінологічний словник.

Політичне лідерство та політичні еліти: методичні рекомендації до вивчення курсу. Березовська-Чміль О.Б. (укл.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024. 53 с.